ВАГОМІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙ ТИПУ «ЛЮДИНА – ЛЮДИНА»

THE IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL CULTURE FOR FUTURE SPECIALISTS OF PROFESSIONS OF THE “PERSON – PERSON” TYPE

У статті зосереджена увага на вагомості педагогічної культури для якісного виконання професійних обов'язків майбутніми фахівцями, які будуть працювати з людьми. Рівень сформованості педагогічної культури виступає вагомим атрибутом та чинником морального рівня суспільства. Педагоги, соціальні працівники та офіцери мають приймати відповідальні рішення, нестандартно мислити, творчо підходити до розв'язання усіх проблем, які виникають. Тому в їх практичній діяльності вагому роль відводимо педагогічній культурі.

У роботі педагогів педагогічну культуру розглядають як різновид культури професійної та передумову ефективної педагогічної діяльності, а також як узагальнений показник професійної компетентності й мету професійного самовдосконалення. Педагогічну культуру фахівців соціальної сфери науковці трактують як центральну частину їх професійної субкультури, яка формує культуру тих, хто прийшов у професію, і в рамках якої здійснюється соціалізація. У діяльності офіцера педагогічна культура теж посідає належне місце. Військові офіцери трактують її як фактор та умову підвищення ефективності виконання офіцером ЗСУ командно-управлінської, навчальної та виховної функцій.

З метою вдосконалення педагогічної культури вважаємо за доцільне поглиблювати знання майбутніх фахівців про сутність професійно-педагогічних відносин, значення норм поведінки, сутність культури та безкультурності. Вбачаємо, що головним завданням є розвиток навичок професійно-культурної поведінки та перетворення їх на звичку, стійку рису характеру. Розвиток у студентів умінь і навичок педагогічної культури доцільно здійснювати шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу на формування позитивних мотивів, виховання почуттів, накопичення умінь і навичок професійно-культурної поведінки. У роботі викладачів мають бути методи і засоби стимулювання культурної поведінки. Така діяльність знизить нервову напруженість, позитивно вплине на процес налагодження ефективного та неконфліктного спілкування та сприятиме формуванню педагогічної культури.

Ключові слова: педагогічна культура, професії типу «людина-людина», суть і зміст, формування педагогічної культури.

The article focuses on the importance of a pedagogical culture for the quality of fulfilling professional responsibilities by future professionals who will work with people. The level of formation of pedagogical culture is a significant attribute and factor of the moral level of society. Teachers, social workers, and officers need to make responsible decisions, think outside the box, think creatively about all problems that arise. Therefore, in their practical activity an important role is given to the pedagogical culture.

In the work of teachers pedagogical culture is considered as a kind of professional and prerequisite culture for effective pedagogical activity, as well as a generalized indicator of professional competence and the purpose of professional self-improvement. Scientists treat the pedagogical culture of specialists in the social sphere as the central part of their professional subculture, which shapes the culture of those who came into the profession and within which socialization is carried out. The pedagogical culture also takes a proper place in the officer's activities. Military officers regard it as a factor and condition for improving the effectiveness of the AFS officer's command, training, and educational function.

In order to improve the pedagogical culture, we consider it expedient to deepen the knowledge of future specialists on: the essence of professional-pedagogical relations; the importance of norms of behavior, the essence of culture and incivility. We see that the main task is to develop the skills of professional and cultural behavior and turn them into a habit, a stable character trait. Students should develop pedagogical culture through purposeful pedagogical influence on the formation of positive motives, the cultivation of feelings, the accumulation of skills and skills of professional and cultural behavior. Teachers should have methods and means of promoting cultural behavior. Such activities will reduce nervous tension, positively influence the process of establishing effective and non-conflict communication and promote the formation of a pedagogical culture.

Key words: pedagogical culture, professions of the “person-person” type, essence and content, formation of pedagogical culture.

УДК 378:37.091.12:36-051
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-1.29>

Зелений В.І.,
канд. пед. наук, професор,
професор кафедри військової
підготовки
Національної академії внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині в українській вищій освіті відбуваються інноваційні зміни щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, які працюватимуть у сфері «людина-людина». Наголосимо на тому, що українській державі нині потрібні такі професіонали, що зосереджені на творчій реалізації своєї професійної діяльності та здатні на активний особистісний розвиток, а також можуть толерантно і виважено спілкуватися на основі високого рівня педагогічної культури. Поділяємо позицію

А. Балендра, О. Сороки та С. Калаур, що «міжнародне співробітництво актуалізує потребу в реформуванні системи професійної підготовки фахівців професій типу «людина-людина», до яких належать соціальні працівники, психологи, офіцери-психологи, військові юристи тощо» [9, с. 265]. Зокрема, працюючи з людьми, і педагоги, і майбутні офіцери, і фахівці соціальної сфери мають приймати відповідальні рішення, нестандартно мислити, творчо підходити до розв'язання усіх проблем, які виникають.

Актуальність проблеми ефективного і цілеспрямованого формування педагогічної культури в майбутніх офіцерів та соціальних працівників нині посилюється і у зв'язку з тим, що це питання безпосередньо пов'язане із загальними проблемами виховання особистості в українському суспільстві, формуванням гуманних взаємовідносин між людьми, розвитку їх особистісних якостей характеру і поведінки. Рівень сформованості педагогічної культури виступає вагомим атрибутом та чинником морального рівня суспільства. Отже, як аксіому можна сприймати твердження про доцільність системної діяльності щодо формування педагогічної культури, оскільки це пов'язано зі специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі дослідження було з'ясовано, що проблемі формування культури педагога, розвитку його особистості та вдосконаленню його педагогічної культури приділяли увагу видатні педагоги минулого А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., які одностайні в тому, що успіх навчання і виховання залежить від особистості самого педагога, його власної культури як фундаменту професійної майстерності. Встановлено, що проблема педагогічної культури викладача, що працює з курсантами, вперше була висвітлена ще у 1980-х рр. у роботі О. Барабанщикова. Нагальна потреба у формуванні педагогічної культури військового педагога всебічно обґрунтована в працях В. Вдовюка, В. Давидова, Ю. Кудінова, Г. Шевченка та ін. У публікаціях В. Гриньової, Н. Збаровської, О. Максимової досліджено педагогічну культуру соціального працівника.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Насамперед наголосимо на тому, що в сучасних наукових розвідках педагогічна культура досліджувалася в контексті загальних підходів до організації освітнього процесу (Д. Коцеруба, В. Шевчук), професійної мотивації (Л. Дунець, В. Клачко), культури педагогічного спілкування (Ю. Кудінов), етнопедагогічної культури та культури мислення (О. Гомонюк, Ю. Юрчук), організації навчально-пізнавальної діяльності (Л. Боровик, В. Гапонова). Так, на основі аналізу напрацювань науковців [6; 8], які стосуються дослідження професій типу «людина–людина», було з'ясовано, що культура та педагогічна культура входять до переліку основних якісних характеристик діяльності. До прикладу, Є. Бондаревська [1] та І. Микитюк [7] розглядають педагогічну культуру як сутнісну характеристику професійної діяльності фахівця, що забезпечує відтворення соціального досвіду, перетворення культури на індивідуальну форму існування.

Однак можемо констатувати, що нині неповною мірою обґрунтована доцільність системної діяльності щодо формування педагогічної куль-

тури в тих фахівців, які працюватимуть у сфері «людина–людина», а також не розкрито найбільш ефективні шляхи зазначеної діяльності. Таким чином, вищезазначені позиції відображають багатогранність наявних підходів до педагогічної культури, розкривають її різноманітні прояви в освітній діяльності і певною мірою торкаються предмета нашого дослідження.

Мета статті – проаналізувати теоретико-методичні аспекти доцільності формування педагогічної культури в майбутніх фахівців, які працюватимуть із людьми та проаналізувати шляхи її формування.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто констатувати, що основна частина досліджень присвячена вивченню теоретичних та практичних аспектів педагогічної культури педагогів. Зокрема, наукова дефініція «педагогічна культура» представлена як основоположна у дисертаційному дослідженні В. Григорьової [2], яка визначає її як певний рівень психолого-педагогічної підготовки до організаторської та виховної діяльності й є складовою частиною загальної культури. З'ясовано, що до структури педагогічної культури авторка зарахувала знання основ загальної та соціальної психології, педагогіки, певні вміння та навички виховання та навчання, педагогічну майстерність. Так, було доведено, що оволодіння педагогічною культурою передбачає не лише набуття знань психолого-педагогічних наук, вмінь, навичок, педагогічної майстерності, але й глибокий пошук, переоцінку всього звичного з метою вдосконалення стилю, форм і методів роботи. У нашому баченні заслуговує на увагу точка зору, якої дотримується Т. Іванова [4]: педагогічна культура передбачає синтез високого професіоналізму та особистісних якостей педагога, володіння методикою викладання, культуротворчими якостями, міру творчого перетворення накопиченого людством культурного досвіду. Як було з'ясовано, дослідники (Г. Васянович, І. Ісаєв та ін.) розглядають педагогічну культуру як різновид культури професійної та умову й передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності й мету професійного самовдосконалення.

Педагогічна культура посідає належну роль у діяльності соціального працівника та практичного психолога. З метою якісної діяльності майбутній фахівець соціальної сфери має вміти реалізовувати соціальне виховання, реабілітацію, адаптацію, а також надати соціальні послуги різним групам своїх клієнтів. Усе це вимагає від нього належного рівня педагогічної культури. Вважаємо, що лише фахівець, який вміє нестандартно й творчо мислити, професійно діяти, створювати нові суспільні цінності має такі системоутворюючі якості, як професійне мислення, готовність до професійної діяльності та педагогічну культуру.

Беручи до уваги те, що соціальний працівник постійно знаходиться в ситуації морального, етичного й світоглядного вибору, оцінювання та регулювання професійних ситуацій під час надання соціальних послуг, то важливим є органічний зв'язок педагогічної культури з його професійною діяльністю. Як доводять фахівці, норми і цінності особистості мають бути враховані в діяльності соціального працівника, адже вони виступають у ролі ціннісної основи професії, формують принципи професійної відповідальності та покладені в основу педагогічної культури фахівця. Слушною вважаємо думку С. Іщук про те, що «спрямованість соціальної роботи на задоволення індивідуальних та загальносуспільних потреб зумовлює роботу як з окремими клієнтами, так із загальними суспільними проблемами. Це вимагає володіння фахівцем високим рівнем загальної та особливо професійної морально-етичної компетенції та педагогічної культури» [5, с. 163]. Отже, педагогічну культуру фахівців соціальної сфери науковці трактують як центральну частину їхньої професійної субкультури, яка формує культуру тих, хто прийшов у професію, і в рамках якої здійснюється соціалізація клієнтів.

Проведене узагальнення наукових розвідок військових педагогів та психологів засвідчує, що проблема педагогічної культури, насамперед, розглядалася в контексті виконання офіцером виховних функцій. Так, поширеним серед військових дослідників є розуміння педагогічної культури як певного рівня розвитку офіцера:

– певний рівень розвитку офіцера як педагога, вихователя, його готовність та здатність вирішувати навчально-виховні завдання, а також прагнення до самовдосконалення своєї особистості, діяльності, прагнення до нових успіхів (В. Коротаєв);

– виражається в психолого-педагогічних, методичних знаннях, умінні застосувати їх у своїй діяльності, складовими елементами є інтелектуальність, інтелігентність, ерудиція, інтерес до виховання, педагогічний досвід, наполегливість, розсудливість, цілеспрямованість, оптимізм (Ю. Левков)

– певний рівень оволодіння офіцером педагогічним досвідом, рівень досконалості його навчально-виховної діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості як педагога (А. Барабанщиков).

Вважаємо, що педагогічна культура виступає як фактор та умова підвищення ефективності виконання офіцером ЗСУ командно-управлінської, навчальної та виховної функції. У процесі проведення дослідження було з'ясовано, що офіцери, які володіють високим рівнем сформованості педагогічної культури, є знавцями військово-педагогічної теорії та практики. Їхні психолого-педагогічні знання є важливою складовою частиною загальної ерудиції. Вважаємо, що успішно та цілеспрямовано формувати сучасного військового

фахівця можуть лише всебічно розвинуті та ерудовані офіцери. Зазначимо, що ґрунтовні знання виступають найважливішою передумовою зрілості та інтелігентності, а також дають змогу поєднувати творчий пошук та гуманістичну позицію під час виконання службових обов'язків. Інтелігентність як особистісно-професійна якість дозволяє об'єктивно оцінити події та знаходити оптимальні шляхи вирішення педагогічних завдань. Тобто інтелігентний офіцер є людиною, яка володіє великим духовним багатством, має сформовану високу культуру почуттів, у поведінці та діяльності він уміє органічно поєднувати раціональне та емоційне.

У нашому баченні [3] для офіцера ЗСУ, якому притаманний високий рівень педагогічної культури, характерні такі риси характеру: вимогливість без грубощів, приниження особистої гідності; природність, простота в поведінці, що не допускає панібратства та фамільярності; принциповість і наполегливість без роздратованості та впертості; уважність і чуйність; гумор без насміхання та приниження; уміння впливати через вимогливість без приниження; віддання наказів, розпоряджень і вказівок без зверхності; уміння слухати підлеглих, не відволікаючись і не перебиваючи їх.

Наголосимо, що педагогічна культура потрібна не лише людині, яка виконує функції педагога, але й всім, хто працює у сфері «людина–людина», а також під час спілкування один з одним. У публікації І. Микитюка наголошено на тому, що «педагогічна культура, що складається із системи механізмів передачі знань і моральних цінностей молодому поколінню та охоплює не тільки педагогів, але й інших суб'єктів, відіграє важливу роль у професійному становленні спеціалістів» [7, с. 95]. Тобто ми розглядаємо як необхідність належний рівень сформованості педагогічної культури усім тим фахівцям, які з огляду на свої професійні функції перебувають у постійному міжособистісному контакті. Таким чином, у нашому баченні формування педагогічної культури кожного майбутнього фахівця, який працюватиме у сфері «людина–людина», доцільно розглядати як ефективний шлях до системного вирішення питань щодо вдосконалення освітнього процесу у ЗВО.

З метою удосконалення педагогічної культури вважаємо за доцільне поглиблювати знання майбутніх фахівців про значення норм професійної поведінки, сутність культури та безкультурності під час виконання професійних обов'язків. Вимоги педагогічної культури мають бути втілені в практичних уміннях та навичках, а також безпосередньо проявлятися в поведінці. Тому головним завданням є розвиток навичок професійно-культурної поведінки та перетворення їх на стійку рису характеру та введення в ранг професійної звички, що має стати внутрішньою потребою. Розвиток у студентів умінь і навичок педагогічної культури

доцільно здійснювати шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу, із застосуванням практико орієнтованих методів і засобів, які умовно були поділені на дві групи. До першої зараховано методи та засоби формування позитивних мотивів, виховання почуттів, накопичення умінь і навичок професійно-культурної поведінки, а до другої – методи і засоби практичного стимулювання культурної поведінки. Усі вони позитивно впливають на налагодження ефективного та неконфліктного спілкування на робочому місці та знижують нервову напруженість.

Висновки. Педагогічна культура є складним інтегративним соціально-психологічним утворенням, яке характеризується певним ступенем володіння теорією і практикою, розвитком особистості майбутнього фахівця як педагога. Вона базується на світоглядній, моральній, професійній, інтелектуальній, емоційній та естетичній сторонах культури. Важливими проявами педагогічної культури виступають спеціальні психолого-педагогічні і етичні знання про норми професійної поведінки, сформованість інтелектуальних і комунікативних умінь і навичок, а також гуманістична спрямованість, педагогічний такт, висока моральність та інтелігентність.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовані у площину вивчення впливу тренінгових технологій на формування педагогічної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондаревская Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность. *Педагогика*. 2006. № 3. С. 37–43.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2000. 416 с.
3. Зелений В.І. Місце педагогічної культури у професійній діяльності офіцера Внутрішніх військ МВС України. Проблеми пенітенціарної теорії і практики. *Бюлетень Київського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 6. С. 360–362.
4. Иванова Т.В. Культура педагогического общения : монография / Под ред. И.А. Зязюна. Київ : ЦВП, 1999. 264 с.
5. Іщук С.В. Етнічні засади етичної підготовки майбутніх соціальних працівників *Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір* : матеріали регіонального науково-практичного семінару 22–23 травня 2007 р. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. С. 162–165.
6. Климов Е.А. Психология профессионала : избр. психол. труды / гл. ред. Д.И. Фельдштейн. Москва, Воронеж : Ин-т практической психологии: НПО «Модекс», 1996. 400 с.
7. Микитюк І. Педагогічна культура вчителя в контексті сучасної культурно-освітньої ситуації. *Вища школа*. 2009. № 4. С. 93–101.
8. Толочек В.А. Современная психология труда : учебн. пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 479 с.
9. Balendr A., Coroka O., Kalaur S. Diagnostics of leadership qualities of specialists of “man–man” type of professions in military and civil higher education institutions: psychological and pedagogical approach. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2019. Volume 11. Issue 4 Suppl. 1, p. 264–277. DOI: 10.18662/rrem/189 <http://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/1470/pdf>